

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

УДК: 08.01.04.330.332(447.82)

Шевчик Б. М.,

bmshevchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,

к.е.н., доц., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

НОРМАТИВНИЙ ІДЕАЛ НООЕКОНОМІКИ ІДЕАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

***Анотація.** Розглядається аксіологічний вплив нормативного ідеалу ідеаційної культури на розвиток інституціональної системи нооекономіки у сфері регулювання відносин виробництва, обміну і розподілу вартості інтелектуального продукту інтелегібельного способу виробництва. Визначаються особливості формування споживної вартості та субстанціональної основи інтелектуального продукту нооекономіки ідеаційного типу культурної ментальності. Обґрунтовується ідея становлення продуцента інтелектуально-інноваційного товару нооекономіки – когнітаріату. Обґрунтовується гіпотеза застосування принципів символічного обміну як мережевого середовища руху інтелектуального товару у специфічному режимі обміну, розподілу і привласнення вартості і доходів. Аналізуються онтологічні витoki когнітивних систем, на основі яких формується якісна основа вартості інтелектуальних благ. Досліджуються техногенні та соціально-економічні передумови появи і поширення когнітаріату як меритократичного класу суспільства нооекономіки саме ідеаційної, а не чуттєвої культури. Висунуто гіпотезу про тріалектичну, а не дуалістичну структуру символічного обміну інтелектуальних благ нооекономіки. Здійснено спробу виявити референтний зв'язок між онтологічною новизною (як споживною вартістю) інтелектуального блага та нормативним ідеалом домінуючого типу культурної ментальності, передусім ідеаційної, через спосіб інтерпретації соціально-історичного часу в межах лінійної та циклічної хронологічних парадигм. Вплив нормативного ідеалу на характер функціонування економічних інститутів пояснюється явищем акаузальної рекурентності, завдяки якій парадигмальна ідея "вічного становлення" імплікується у парадигмальний проект "великого повернення". Стверджується, що нооекономіка, інтерпретована у контексті соціокультурних флуктуацій, можлива лише як патернальний проект ідеаційного типу культури.*

Ключові слова: нормативний ідеал, нооекономіка, когнітаріат, ідеаційна культура, чуттєва культура, екзистенційний сенс, онтологічний сенс, утилітарний сенс, інтенціональне мислення, екстенціональне мислення, аксіологічний проект, парадигма, патерн, інтроцепція, соціокультурна динаміка.

Shevchuk B. M.,

bmshevchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theoretical and Applied Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

NORMATIVE IDEAL OF NOOECONOMICS OF IDEATIONAL CULTURE

***Abstract.** The axiological influence of the normative ideal of ideational culture on the development of the institutional system of nooeconomics in the sphere of regulation of production relations, exchange and distribution of the value of an intellectual product of an intelligible mode of production is considered. Peculiarities of formation of consumer value and substantial basis of intellectual product of nooeconomics of ideational type of cultural mentality are determined. The idea of incipience a producer of intellectually innovative product of the nooeconomy - cognitariat - is substantiated. The hypothesis of application of the principles of symbolic exchange as a network environment of intellectual goods movement in a specific mode of exchange, distribution and appropriation of value and income is substantiated. The ontological origins of cognitive systems are analyzed, on the basis of which the qualitative basis of the value of intellectual goods is formed. The technogenic and socio-economic preconditions of the emergence and spread of cognitariat as a meritocratic class of the society of the nooeconomy of ideational rather than sensory culture are studied. A hypothesis about the trialectic, not dualistic structure of the symbolic exchange of intellectual goods of the nooeconomy has been put forward. An attempt is made to find a reference connection between the ontological novelty (as consumer value) of the intellectual good and the normative ideal of the dominant type of cultural mentality, primarily ideational, through a way of interpreting socio-historical time within linear and cyclical chronological paradigms. The influence of the normative ideal on the nature of the functioning of economic institutions is explained by the phenomenon of acausal recurrence, due to which the paradigmatic idea of "eternal formation" is implied in the paradigm.*

matic project of "great return". It is alleged that nooeconomics, interpreted in the context of socio-cultural fluctuations, is possible only as a paternal project of the ideational type of culture.

Key words: normative ideal, nooeconomics, cognitariat, ideational culture, sensory culture, existential meaning, ontological meaning, utilitarian meaning, intentional thinking, extensional thinking, axiological project, paradigm, pattern, introception, sociocultural dynamics.

JEL classification: A13, B49, O39, P16, P49, Z10

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2020-59-10>

Постановка проблеми. Як економічна ефективність, так і соціальна справедливість у кожному суспільстві залежить від комплементарно-синергетичного ефекту дії соціально-економічних інститутів, які, в свою чергу, є віддзеркаленням аксіологічно-екзистенціальних сенсів національної культури. Саме тому культура як континуум осемсовленої ідентичності зумовлює функціональні змісти соціальних інституцій як мережі взаємопов'язаних та взаємозумовлених поведінкових патернів. А це означає, що економічні інститути національної культури конституують волютивну спрямованість праксеологічної активності суб'єктів господарювання у ментально-інтегральному вимірі соціального буття, який можна визначити як нормативний принцип та його зумовлюючу історико-культурну основу – нормативний ідеал. Саме нормативний ідеал сприяє актуалізації тих латентних наративів, які впливають на економічні рішення у сфері економічних відносин через алгоритм акаузальної рекурентності у часі, що уникає з поля зору сучасних економістів-теоретиків, не здатних через це задовільно пояснити причинну природу економічних екстерналій у контексті національної культури. Дійшло вже до того, що національну культуру мейнстрім трактує як основне гальмо економічного розвитку, а не джерело ресурсів можливих переваг.

З позицій циклічної, а не лінійної парадигми історичного часу культура ж виконує роль метафізичного чинника наскрізної рекурентності аксіологічно-патернальних практик, а отже забезпечує інституціональну комплементарність та синергію економічної ефективності добробуту усього суспільства, а не лише обраних провладних еліт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В силу застосування нами у даному дослідженні холистичного підходу використовувані джерела віддзеркалюють міждисциплінарний підхід. Інформаційною базою слугували ідеї та концепції з царини філософії, культурології, семіотики, соціології, політичної економії тощо, що відображено у списку використаної літератури. Так, зокрема, поняття нормативного ідеалу нами використано із філософських поглядів Н. Лоського [11], ідею динаміки соціокультурних флуктуацій економічних систем переінтерпретовано з соціологічних досліджень П. Сорокіна [15], інтерпретацію екзистенціальних сенсів здійснено на основі аналізу йоготерапії А. Ленгле [10], в основу аналізу типів культурної ментальності покладено класифікацію

світоглядно-парадигмальних проектів Г. Гачева [5], ідею когнітаріату запозичено в Е. Тоффлера [16], ідею еволюції виробництва у режимі нульових граничних витрат – у П. Мейсона [12], ідею символічного обміну – у М. Енафа [8], ідею нооекономіки – у А. Гальчинського [4], класифікацію систем мислення – у М. Поповича [14], ідею “великого повернення” як наративної основи когнітивного акту – у Р. Генона [6, 7], ідею семантичного вакууму – у В. Налімова [13].

Постановка завдання. З позицій світоглядної парадигми соціокультурної динаміки економічних систем ми ставимо перед собою наступну мету і завдання даного дослідження:

- на основі футуросинергетичного методу виявити можливі джерела активізації аксіологічних наративів нормативного ідеалу в умовах соціокультурної динаміки розвитку економічних систем;
- обґрунтувати ймовірно-можливі аксіологічно-волютивні осередки становлення основного антропогенного ресурсу розвитку нооекономіки – когнітаріату;
- обґрунтувати когнітивні сенси формування вартості інтелектуально-інноваційного продукту нооекономіки ідеаційної культури у його ментально-синергетичному вияві впливу на розвиток національної економіки в якості синтелектичного капіталу;
- обґрунтувати гіпотезу становлення каталітичного осередку руху інтелектуального продукту як сфери символічного обміну, а також структуру розподілу доходів в межах цього обміну, зумовлену нормативним принципом ідеаційної культури як основи інституціональної системи нооекономіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У матеріалістичній науці панує твердження, що людина від тварини відрізняється здатністю поєднувати ідеї і на основі цього виробляти знаряддя праці для забезпечення відповідності природного середовища зростаючим потребам утилітарного комфорту. Але ж і мавпа каменем розколює горіх. Насправді ж радикальною ознакою людини є імпліцитна даність нормативного ідеалу можливості абсолютного добра, що проявляє себе у відносинах зі світом через орган совісті. Людина є суб'єктом розрізнення добра і зла і наділена потенціалом актуалізації добра у практиці відносин зі світом. Пріоритетність у свідомості утилітарного наративу призводить до формування когнітивної суперечності: людина виступає духовною істотою,

яка інтерпретує саму себе соціальною твариною. І ця думка є висхідною рефлексивною точкою усіх соціальних суперечностей, які нібито невідворотні в умовах світу як дефіциту життєвих засобів, через що кожен соціум реально чи потенційно виправдовується як стан війни всіх проти всіх.

Економістам властиво ігнорувати етику, трактуючи її або як екзогенний фактор метафізичної абстракції “невидимої руки”, або як вимушену необхідність власноруч обмеженої свободи для інституціоналізації економічного порядку. Поширеним на сьогодні інваріантом ідеї “невидимої руки” є так званий “закон еквівалентностей”, згідно з яким постали і розвинулися капіталізм, суспільство ринкової економіки та, відповідно, суспільство масового споживання і добробуту для всіх, а не лише для обраних. Але чи так це насправді?

Спосіб відносин людини до світу, на основі якого формується і розвивається впорядкований простір людського співжиття, визначається як культура. У вузькому розумінні культуру трактують як прикладну етику. Проте сферою застосування прикладної етики С. Булгаков вважав економіку. І ще у першій половині XIX ст. Ш. де Сісмонді вважав політичну економію наукою моралі, а не просто максимізації корисності за принципом “після мене хоч потоп”.

Треба сказати, що дискусія про предмет економічної науки не припиниться ніколи передусім тому, що економіка є наукою про соціальну дійсність, яка невинно розвивається, а отже: кожен новопосталий феномен як результат співвідношення ідеї і дії вноситиме корективи в існуючі наукові дефініції. Нормативну ідею економіки слід шукати у соціокультурному контексті, який є основним зумовлюючим фактором коригуючої сили екстерналій щодо рафінованих кабінетних ідей перспектив всезагального щастя через матеріальний добробут. Культуру трактують як павутину сенсів, що зумовлює ідентичність (передусім аксіологічну). Проте факт змін у часі спонукає трактувати культуру не як статичну, а як динамічну систему. А це означає, що слід говорити про атрактивне середовище нормативної ідеалізації певного типу культури у процесі соціокультурної динаміки економічних систем.

Домінуючих типів культури, котрі періодично змінюють один одного в аксіологічному калейдоскопі модифікацій історичної рекурентності, є два: чуттєва культура та ідеаційна. Перша ґрунтується на світогляді, нормативний ідеал якого зосереджує пізнання і діяльність на техногенну модифікацію довкілля для максимізації чуттєвої насолоди, наприклад утилітарного щастя. Таким чином когнітивний акт чуттєвої культурної ментальності виявляє екзистенціальні сенси власного буття (відношення-реакцію суб’єкта на виклик-ситуацію середовища) через утилітарні сенси (практичну доцільність, міру гедоністичного комфорту, меркантильну жагу збагачення, раціональний вибір всупереч моральному імперативу тощо). Ідеаційна культура передбачає носія іншого світогляду, який спрямований не стільки на постійну

зміну світу довкола себе через технології, скільки на постійну зміну внутрішніх станів буття самої людини, зокрема: творення надособистісних цінностей на основі інтенціонального акту сублімації чуттєвого, де досвід пізнання екзистенціальних сенсів аксіологічно та праксеологічно оформився під впливом онтологічних, а не утилітарних сенсів буття. Такі цінності відображають втілену у нормативно-аксіологічному принципі міру ідеально можливого у буттєво-праксеологічному становищі людини.

Таким чином, два різні нормативні ідеали по-різному структурують когнітивні акти різних типів культурної ментальності. Для чуттєвої культури – це евдемоністичний нормативний ідеал екстенціонального мислення ургічної свідомості; для ідеаційної культури – холотропний нормативний ідеал інтенціонального мислення гонічної свідомості. Ці два нормативні ідеали відповідним чином відображені в інтелектуальній історії економіки та сучасній економічній теорії, правда, один більш виразно, а інший доволі латентно.

Евдемоністичний нормативний ідеал, спрямовуючи когнітивний акт на досягнення довготривалої чуттєвої насолоди, наприклад від максимізованої грошової вигоди, не може еманіпувати наступний пракселогічний акт з-поза меж дискретних обумовленостей індивідуального, а вже тим більше – соціального буття. Цей тип свідомості не витворить жодної форми соборної спільноти, а лише соціуми договірної солідаризму, де вимушене часткове відречення від свободи як онтологічної цінності буття, надавши безпеку існування людини у світі людей, підпорядковує (а отже обмежує) індивідуальну творчість утилітарним потребам пересічного загалу. Там, де суспільство і ринок стають синонімами, культура втрачає здатність творити Людину. Дух ургічної епохи прагне стати буттям у становленні, але сплачує найвищу ціну: заради торжества життя нехтує сенсом життя. Людина перетворюється у тварну істоту – “зіпсуту штучну мавпу”, наділену люциферичними амбіціями можливості індивідуального тілесного безсмертя завдяки технологічним біо-нано-маніпуляціям із живою та неживою речовиною. Закон дискретності перетворюється у фатум буття, і ось чому: життя – це тривалість у часі біологічного організму, що супроводжується пережиттям, поривом вітальної сили, не вираженим у поняттях, бо враження та їх осмислення – це різні акти в діапазоні часу. Когнітивний акт – це завжди розрив безперервного потоку життя, бо для розуміння потрібна фрагментація існуючого. Тому когнітивний акт – це завжди надчасова актуальність теперішнього, наділена властивістю подрібнювати час, актуалізуючи минуле у споминах або проектуючи майбутнє в ідеалах. Тоді і предмет розуміння виступає як щось надчасове, точка без протяжності. І тоді уся часова дійсність постає як “залізний закон дискретності”, розриваючи цілісний потік життя на атоми буття у формі розрахункових одиниць, обумовлюючи ними механіку причинності, яка в економіці виражається

законом вартості, де субстанцією виступає абстрактна суспільна праця.

Розуміння явищ життя як механічної причинності, коли світ постає як агрегат кількісно розмежованих та автономізованих атомів, котрі притягуються чи відштовхуються на основі чуттєвих вражень або логічно виважених амбіцій, лежить в основі ургічного типу свідомості екстенціонального мислення чуттєвого типу культурної ментальності, на основі якого постала сучасна матеріалістична наука, зокрема економічний мейнстрім. Нормативний ідеал евдемонічного щастя на основі утилітарного комфорту висуває як наратив культури (як її праксеологічний сенс) особливий образ рукотворної досконалості – світ як машину, де мірою досконалості є ступінь омертвілості живого. Це пояснює, чому у капіталістичному індустріальному суспільстві найвищою цінністю та високим попитом на ринку робочої сили був, є і залишається особливий антропогенний товар – техноінженерний інтелект.

Поклавши закон дискретності в основу нормативного ідеалу, ургічний світогляд чуттєвої культури тим самим визначив для себе межі свого світу, з-поза яких невпинно увиразнюється у невідворотному наближенні кінець його домінування – нооекономіка ідеаційної культури.

Холотропний нормативний ідеал ідеаційного типу культурної ментальності інтенціонального мислення висуває принцип онтологічного персоналізму – волю до життя субстанціонального діяча, де кожен акт цілеспрямованої зміни (еволюція, розвиток і становлення) зумовлений прагненням осягнути повноту буття в абсолютних вимірах можливого як дійсного: Істини, Краси і Добра у Вічності.

Ідеаційний тип культурної ментальності замінить собою чуттєву культурну ментальність на дискретній кривій циклу соціокультурної динаміки в міру деосенсовлення у симулякрії поведінкових патернів відтворення індивідуального та соціального буття. Сучасний гедоністично-евдемоністичний наратив чуттєвої культури ринкового суспільства масового споживання зумовить кризу ургічної свідомості через виклик того ж ресурсу, який сьогодні забезпечує його розвиток і прогрес, – техніку. Це буде особливий тип світоглядної кризи, екзистенційний вакуум чуттєвої культури, що призведе до флуктуації хвилі циклу соціокультурної динаміки і біфуркаційного спалаху в особливому просторі – етнічному середовищі, що перебуває в зоні міжцивілізаційного розлому, у так званій зоні рубіжної комунікативності культурних типів та рекурентних пластів історії та сьогодення. Потенційно цим середовищем може стати і Україна.

Сучасна західна постіндустріальна цивілізація плекає безмежний оптимізм щодо перспектив кумулятивного розвитку техногенезу, який у підсумку має уможливити біологічне безсмертя платоспроможного жителя планети. Проте історична суперечність між працею і капіталом, починаючи від луддитів до сьогодні, не зникла, а лише модифікувалася. Якщо прибуток постає як реалізована на

ринку вартість, а остання зумовлена затратами праці, то можливістю максимізації прибутку виступає заміщення живої праці уречевленою, капіталовкладеннями у виробництво засобів виробництва, де фактор інноваційних технологій наближує характер виробництва у режим нульових граничних витрат. Але ці тенденції несуть фундаментальну загрозу капіталізму як типу цивілізації, для якої ринок виступає основним і єдиним середовищем відтворення буття соціальної системи. І справа не в тому, що глобальна “резервна армія праці” вишпортає з некрополя історії ідею “диктатури пролетаріату”. Криза носитиме синергетичний характер і буде пов’язана із зміною типу свідомості – візією іншого образу світу, вибудованого на інших цінностях іншого нормативного ідеалу. Цінності, – виміри можливої досконалості, що вмщують патерни розширеного буття, – міститимуть особливий аспект сублімації: їх нормативний принцип не впливатиме з ідеї світу як дефіциту. В очах сучасного економіста-теоретика це виглядає неймовірним, бо саме фактор рідкості зумовлює явище цінності – кількісну оцінку міри примноженого буття у формі добробуту. Але є логіка: виробництво у режимі нульових граничних витрат із максимально емансипованим вмістом живої праці у структурі вартості унеможливить феномен вартості, вибудований на кількісних показниках енергетичних затрат. Виробництво перетвориться у бездефіцитний потік вже не товарів, а просто продуктів вжитку. Зникне мінова вартість і залишиться лише споживна. Ціни перестануть відображати дефіцит речовини та енергії затрачених ресурсів і ринок як універсальна система обміну, розподілу, інформування, мотивації і добробуту загалом припинить своє існування, склавши компанію ідеї комунізму у некрополі історії. Сучасному економісту-теоретику простіше уявити собі кінець світу, ніж кінець ринкової системи – інтелектуальної квінтесенції та взірця досконалості історичних зусиль останніх кількох сотень років.

Система мінових відносин, витіснена із сфери матеріального виробництва завдяки технологіям із нульовою граничною капіталомісткістю, змушена буде емігрувати в інші ніші суспільного буття, наприклад – у сферу надання послуг. Але інформаційні технології з часом і звідти витіснять людський ресурс, адже машина покликана замінити людину скрізь, де є необхідність оцифрування руху речовини, енергії та інформації як вартості. Оскільки інформація апріорі бездефіцитна, а її обмеження у доступі є наслідком монопольної влади, то цілком ймовірно, що в майбутньому і надання інформаційних послуг здійснюватимуть машини у бездефіцитному режимі пропозиції. І тоді міновий принцип відносин змушений буде мігрувати у таку сферу, де жодна машина не зможе замінити людину – у сферу творчої праці. Але сам принцип обміну при цьому видозміниться до непізнаності.

Найперше слід з’ясувати: чому навіть “найрозумніша” машина і найпотужніший “штучний інтелект” не зможе замінити і витіснити людину з галузі когнітивної та мистецької творчості. Людина –

це духовна істота, яка в умовах домінування чуттєвої культури вважає себе соціальною твариною. Як духовна істота, кожна людина є носієм індивідуальної нормативної ідеї, міра втілення якої у бутті потенційно зближує абсолютну повноту буття.

На що апріорі не здатна машина? На пережиття. Воно виникає як вплив події на якість життя “тут і тепер”. Для людини важливо жити з внутрішньою згодою, яка є результатом осмислення значущості подій, того, що увійшло у резонанс із совістю і суб’єктивно переживається як цінність, тобто переживається як зміст впливу через подію якості сушого, котра мобілізує вітальність, волю до вчинку і через вчинок, як акт індивідуальної творчості, примножує соборний досвід буття – ноосферу.

Для ринкової економіки чуттєвої культури в умовах її гомеостазу (перенасичення ринку товарною масою: ресурсів, продуктів, робочої сили, позичкового капіталу, техногенних ноу-хау тощо) для максимізації комерційної вигоди часто використовується стратегія “архітектури вибору”. Вона полягає в тому, що у свідомості потенційного споживача цілеспрямовано формуються залежні від зовнішнього стимулу чуттєві афекти, обумовлені причинністю у формі доступної і нав’язуваної насолоди, і при цьому, щоб часовий діапазон оцінювання корисності пропонованого блага був зведений до нуля. Так виникає контур посилювального зворотного зв’язку, що гарантовано забезпечує бажаний очікуваний ефект для “архітектора” у формі прибутку: по-перше, поширюваний патерн задоволення виявляє стимул таким чином, щоб бажання, яке виникає під впливом спокуси, сприймалося як власне, створюючи ілюзію свободи; по-друге, нівеляція часового діапазону суб’єктивного оцінювання “враження → рішення” до миттєвості, розширює можливість споживання, а отже – прибутковості “архітектора”, практично до безконечності. Але економіка матеріального виробництва, що використовує обмежені ресурси природи, рано чи пізно вийде на граничні межі власної продуктивності із подальшою перспективою таких викликів, які загрожуватимуть не лише цивілізації, а й біосфері.

На нашу думку, ноуменальним запобіжником непоправного якраз і слугує соціокультурна флуктуація, – зміна типів домінуючої культури, – де на основі альтернативного аксіологічного проекту (образу світу і людини у ньому) висувається альтернативний парадигмальний проект (когнітологічна система способів досягнення бажаної дійсності та “вписаної” у цей світ людини) та реалізується праксеологічний проект (тип економічної системи як інноваційної форми господарського порядку, де виробничі відносини емансиповані та сублімовані від суперечностей розподілу і привласнення попереднього типу економічного порядку). На сьогодні таким аксіологічно-парадигмальним (а подекуди вже й праксеологічним) проектом альтернативного до чуттєвої ідеаційного типу культури виступає нооекономіка. Треба відразу ж зауважити, що

сучасна постіндустріальна економіка знань – це ще не нооекономіка, а лише її передвісниця, “перша ластівка”.

Слід розуміти, що нооекономіка – це проект соціального буття не чуттєвої, а ідеаційної культури, “Нового Середньовіччя Царства Духа, а не Кесаря” (за Н. Бердяєвим). По-перше, ментальність ідеаційної культури являтиме собою органічний, а не урго-механістичний спосіб світорозуміння, згідно з яким (за Н. Лоським) “все іманентно всьому”. По-друге, інтенціональне мислення ідеаційної культури, окрім суто когнітивного сприйняття інформації, міститиме вольовий аспект досягнення позитивної цінності на основі інтроцепції – солідарної співучасті у бутті іншого через ефект полісущності, яка є інтегральною властивістю свідомості онтологічного персоналізму і завдяки якій суб’єкт постає субстанціональним діячем, мікрокосмом. По-третє, інтроцепція в умовах домінування ідеаційного мислення реалізується шляхом продукування і поширення такого інтелектуально-інноваційного продукту, споживною вартістю якого виступає його онтологічна новизна – кумулятивний ефект примноження буття на основі інтелігібельно подоланої суперечності між буттям і небуттям шляхом апеляції до сенсу, який є символом тієї холотропної сутності, котра перевершує кожен локальний ситуаційний змістовності і часі, і слугує первинною мотиваційною силою людини, визначальним стимулом кожного акту її волі до життя. По-четверте, суб’єктом виробництва Слова, цінність якого визначається мірою онтологічної новизни, виступатиме когнітарій, – субстанційний діяч ідеаційного типу культурної ментальності та меритократ нооекономічного типу соціальної системи, – а інтроцептивна властивість результату його праці сприяти синергії соборної творчості зумовить появу нового основного антропогенного ресурсу нооекономіки – синтелектичного капіталу (за визначенням Ю. Канигіна). По-п’яте, радикально зміниться інституціональний принцип організації системи обміну нооекономіки: домінуючою формою стане символічний, а не ринковий обмін та розподіл.

П’ятий пункт в силу його інноваційної незвичності слід проаналізувати детальніше. Отож, протягом тисячоліть людської історії домінував символічний обмін. Ринковий обмін в історії світової цивілізації воздомінував порівняно нещодавно, коли суб’єктом організаційного патерна мінових трансакцій став неогоціант-меркантиліст-комерсант-маркетолог, або, як писав В. Зомбарт, “торгаш”. Завдяки його діяльності гроші зі статусу загального еквівалента еволюціонували у статус симулякра – безреферентного знака відтворення будь-чого. Але знака ентропійного, сутнісно вихолощеного, що спричинило періодичність фінансових криз, інфляції, лихварства і фондових спекуляцій. Треба розуміти одну важливу річ: гроші за своєю природою – це знаки міри вартості, тобто це позначники-медіатори того позначуваного-денотата, без якого знак немислимий, бо виражає не свої, а його властивості. Цим денотатом є втілена у товарі, котрий

продається за гроші, людська праця. Скільки праці – стільки грошей: інфляція неможлива, спекуляція теж. Оскільки гроші – сурогат свободи, а отже – можливостей, то людські потреби, блага і можливості впливали з міри жертви суспільної праці, тобто добробут був формою справедливості, як писав Тома Аквінський, “виявом Божої благодаті”.

На макрорівні емансипація знака від позначуваного призвела до появи класової експлуатації (тут К. Маркс мав рацію). З’явилися можливості екстракції ренти провладними елітами та постали ентропійні моделі економічних систем: “пастка бідності”, “ресурсне прокляття”, “загадка капіталу”, “Малтусове кумівство”, “Червона Банконіміка”, “модель глухого кута” та ін. Ентропійні моделі економічних систем є прямим наслідком домінування ургічної ментальності чуттєвої культури, яка розглядає соціальний простір як кількісну протяжність розгортання матеріальної субстанції. Сутнісна однорідність простору передбачає наявність атомізованих, механічних, взаємозамінних елементів, кількісне уподібнення яких творить гармонію – загальну рівновагу, тотальний гомеостаз, виражений в економічній теорії маржиналістськими імплікаціями, зокрема оптимумом Парето.

Інша онтологічна вісь ургічно-чуттєвої культурної ментальності, – час, – виступає як вічне становлення, де у миттєвості актуального проявляється уся реальність існуючого, увесь модус буття. Лінійна односпрямованість, незворотна стріла часу, що вміщує у себе усе буття як становлення без есхатологічної мети та нормативної заданості, являє собою аксіологічний вимір мейнстрімної парадигми. І тут виникає суперечність: якщо метою розгортання процесів життя у просторі є кількісно уподібнена одноманітність у тотальності рівноваги, то звідки становлення, котре в миті часу несе в собі усю повноту буття, здобуває силу для своєї актуалізації, адже гомеостаз вирівнює енергетичні імпульси і джерела сили просто не існує. Тут і задіюються та аксіологічно легітимізуються ентропійні моделі буття: ошуканства, брехні, експлуатації, лихварства, спекуляції, інфляції, глобальних фінансових криз, імперіалізму та колоніалізму, класової боротьби та расової дискримінації тощо. Соціальний дарвінізм, боротьба за виживання, війна всіх проти всіх як ринкова конкуренція стає основним принципом людського життя та співіснування людських спільнот (якщо їх можна назвати спільнотами). Антагонізм суб’єктів ринку (одні хотіли б скупити усе за безцінь, а інші продати сірники за ціною іномарки) долається незрозумілою квазіметафізичною сутністю “невидимої руки”, хоча метафізика при цьому заперечується.

Але метафізика “невидимої руки” таки присутня – у структурі символічного обміну. Ми вже наголошували, що тенденції розвитку техногенезу у напрямі поширення виробництва у режимі нульових граничних витрат тотально емансипують живу працю у сферу інтелектуальної творчості, продукт якої – Слово, ноуменальне об’явлення сенсу буття у мовленні. У Слові відбувається

актуалізація духа, – інтегральної волі до життя, – впливати на плоть матерії через дефініції – засоби розширення уможливленого буття. Когнітивний акт при цьому означає, що пізнана річ, вичленена з контексту тілесності доквілля, розчиняється у слові, наближаючись до понять абсолютного буття, зокрема – добра та істини. Завдяки цьому суб’єкт символічного обміну сутнісно відрізняється від суб’єкта ринкового обміну, передусім за якісним змістом нормативного ідеалу. І при цьому, якщо структура ринкового обміну передбачає наявність дуальної опозиції «покупець – продавець», то структура символічного обміну являє собою тріаду: продуцент Слова → інтерпретатор Слова → споживач Слова. І якщо перший суб’єкт тріади ініціює рух вартості, то третій забезпечує розподіл і привласнення доходів.

Отже, фільтр свідомості когнітарія зчитує і розпаковує спресовані сенси семантичного вакууму і продукує тексти – універсалізовані поняття інтегральної сутності, здатної уприсутнюватися в індивідуальному бутті, примножуючи його, зокрема у свідомості іншого, і тим забезпечуючи актуальне існування пізаного. Таким чином, Сущє, уприсутнючись інтегрально в індивідуальній свідомості кожного споживача Слова, виявляє міру пізнання універсального, аби через локальний аспект об’явленої Істини у практиці життя втілити якісно інноваційний вимір цілеспрямовано усвідомленої волі до життя. Свідомість когнітарія, через яку ця воля приходить у світ як воля до життя і воля до сенсу, у такий спосіб наповнюється благодаттю – реальністю авансованої повноти буття. Якби когнітарій був суб’єктом ринку, він вимагав би за це грошової винагороди як софіст, “торгаш істиною”, але чи був би він тоді суб’єктом благодаті, причетним до актуалізації крізь себе Сущого у Бутті через Слово? Адже добро не винагороджується, бо воно є винагорода – власне факт благодаті у бутті. У ринкові відносини еквівалентного обміну вступають між собою взаємовідчужені атомізовані актори, кожен з яких від себе додає частку вартості свого ресурсу до загального ланцюга вартості, де синтезом виступає ціна пропозиції товару. Вимагаючи грошову винагороду за “своє добро” у вигляді Слова, когнітарій мав би відмежуватися від метафізичного Джерела Ініціації власної свідомості, стати супроти Того, Хто наділяє його благодаттю уприсутнення Слова, у якому міра пізнаної Істини стає можливістю примноженого Добра. Як суб’єкт-ініціатор символічного обміну, когнітарій до спродукованого ним Слова як вартості може додати лише одне – дарування себе у пропозиції Слова, свого ества до Лику Істини, що пройшла крізь нього в акті його творчості як вияв благодаті Буття світу. І він атрактивно озвучує Слово без меркантильних очікувань, розуміючи, що “золото на мідь не обмінюється”.

Перший споживач Слова потрапляє в особливий статус: він не платить грішми за дар, але на ньому залишається нормативний обов’язок “дарунку-у-відповідь”, який він по-особливому реалізує. Чому він не може просто як покупець на ринку

заплатити за Слово як товар грошми? Передусім тому, що, розширюючи і поглиблюючи власну екзистенцію споживанням Слова, він не може адекватно-еквівалентно віддарувати грошми факт уприсутненої у ньому через Слово благодаті, яка належить до абсолютних трансцендентних вимірів буття, а величина будь-якої грошової суми завжди дискретна, а отже обмін – апріорі нееквівалентний та неможливий як власне ринковий акт. І тоді перший споживач здійснює власну інтерпретацію спожитого ним онтологічного сенсу Слова, додаючи власне людське до трансцендентного одкровення. І міра тієї інтерпретації є додачею власне людського, розширеного сутнісно буття у практиці існування звершеного праксеологічно. Інтерпретатор екстраполює сутнісно єдиний образ можливої дійсності у Слові як предмет думки у множинності буття світу, і міра ним примноженого, як привнесеного людиною, вже піддається міновому еквіваленту, а отже морально виправдовується претензія на грошовий дохід у межах символічного обміну. Неможливо купити Слово, але можна оплатити працю. Але як її при цьому оцінити, адже у грошах вимірюються речі безособові, через що гроші є знеособленим еталоном обміну усього матеріального, що вписується у часовий дискрет. А Слово – це витвір Духа, образно змодельований сенс інтегральної Волі до Життя світу.

Якщо перший споживач актом інтерпретації вносить “людське” в онтологічну структуру Слова, створюючи передумови “дарунку-у-відповідь”, то другий споживач реалізує ці передумови грошовою оплатою вартості цієї “людської” компоненти, яка і є мірою примноженого Словом Буття як факт в реальності світу людей, котрий в силу закону знеособленої кількісної дискретності, завдяки чому набувається субстанціональність стандартизованої вартості, виражається у грошовій оцінці еквівалентно обмінюваних речей. Навіть в умовах як ринкової, так і адміністративної економічних систем існував певний прототип грошової винагороди за подібний різновид інтелектуальної праці – гонорар. Очевидно, що в умовах нооекономіки ідеаційної культури ця інституція зазнає ряду модифікацій, але збереже принцип: грошова винагорода як компенсація таланту та еквівалент надлишку інтерпретації (останнє зумовлюватиме величину отриманого грошового доходу когнітарія).

Залишилося з’ясувати останнє питання: співвідношення онтологічної новизни Слова з нормативним ідеалом буття, завдяки чому інтелектуальний продукт апріорі може бути мислимим як особливий товар, наділений грошовим виміром акту “дарунку-у-відповідь” у структурі символічного обміну нооекономіки ідеаційної культури? Слід почати з того, що інтелект когнітарія як фільтр свідомості, що розпаковує спресовані сенси семантичного вакууму, являє собою кульмінацію метафізичних властивостей Духа у проявленні максимальних властивостей тілесних модальностей буття у часовому діапазоні соціокультурних флукуацій

нооекономіки ідеаційної культури: ідея/проект → дія/патерн. Передусім слід наголосити, що нормативний ідеал патернальних практик економічної дійсності в умовах нооекономіки ідеаційної культури, яким керується когнітарій в межах інституціональної системи, близький до принципу субстанціонального діяча, ментальність якого оперує поняттями простору і часу з філософських позицій онтологічного персоналізму.

Сучасна позитивістська наука трактує час як основоположний модус буття, як єдину форму реальності, що перебуває у вічному становленні без мети у собі. Тут ідея вічності – лише гіпотетична абстракція. Буття у часі – це кількісно поступальний рух спонтанного становлення по наростаючій лінійній траєкторії, що визначається як прогрес. На цій ідеї ґрунтуються усі сучасні мейнстрімівські теорії: від “спонтанного порядку” Ф. Гаєка до теорії “рефлексивності” Дж. Сороса (незважаючи на їх видимі формальні протиріччя). Розуміння простору ізотропне – це уявлення про кількісно однорідний та взаємозамінний у деталях світ як механічний агрегат, що породило панівну думку про ринкове суспільство як арифметичну суму егоїстично-корисливих та досконало поінформованих знеособлених атомів (чи класів), які максимізують принципово індивідуальну корисність альтернативним застосуванням кількісно обмежених ресурсів щодо безмежно зростаючих потреб в умовах конкурентної війни всіх проти всіх.

Когнітарій – це суб’єкт іншого метафізичного нарративу розуміння буття, простору і часу. Метою когнітивного акту є пізнання істини – тотожності буття і свідомості, речі та інтелекту, адекватне відображення дійсності у свідомості. Але що є “дійсне”? Уся повнота дійсності вміщується у миті актуального буття, а мить – це абсолютний дискрет часу в умовах матеріального світу, що відразу ж стає небуттям як минуле. Отже, мить маніфестує лише відносну дійсність, тобто не-дійсність. Якщо Слово когнітарія вартісне як онтологічна новизна, то критерії істинності пізнання дійсності мають метафізичну основу. І ця основа являє собою Першопарадигму-Логос, де витоки знання і витоки буття перебувають у нерозривному синтезі Універсальної Єдності Суцього. Через Живий Логос Творіння уможливується універсальна потенціальність Суцього зманіфестуватися актуальним Буттям. А це означає, що Логос – це метафізична єдність потенційного, дійсного та необхідного. Все, що може існувати, з необхідністю існує як “дійсне”, як абсолютна реальність кожного буття в органі синтезу Абсолюта.

Пізнавальна здатність людського інтелекту не може вийти за обмежувальні кордони індивідуального буття, одискретненого простором, часом, ментально, когнітивно, енергетично, у засобах і можливостях, навіть у бажаннях і потребах, які нібито безмежні. Але у процесі когнітивного акту сутність речі заповнює інтелект, постаючи у ньому новим буттям, тобто інтенціонально як ідея, емансипована від факту актуалізації у миттєвості. Тут виникає проблема образної маніфестації вираження через

Слово досягнутої міри онтологічного синтезу знайшованих в ідеї першооснов знання та існування, бо людський досвід, увесь образний арсенал її пам'яті, не містить адекватних уявлень вираження небувало. На допомогу приходять здатність алегоричного мислення, де ідея можливості ново-якісного буття у Слові виражається через символ. Онтологічна новизна Слова є акт символічної творчості. Умовою ж екзистенції, – руху сенсів у Слові, – є свідомість культурної ідентичності, успадкованої імпліцитної континуальності сенсів, що утверджують індивідуальне буття у дискретних актах становлення.

Символічна творчість проектування інноваційної дійсності когнітарієм ґрунтується на принципі акаузальної рекурентності у часі, тобто на циклічному, а не лінійному розумінні історії та розвитку. Для когнітарія онтологічною формою буття є не час, а вічність – абсолютна реальність всього як мислимо-можливого в актах маніфестації, так і немислимо-неможливого в універсальній абсолютності. Час розуміється як процес онтологічного, буттєвого згорання та діакронічного розгорання якісного змісту непорушної вічності. Стріла часу існує і вона при цьому незворотна, але має інший вектор, ніж його вимальовує сучасна наука чуттєвої культури, – це рух від якісного максимуму до кількісного мінімуму, від “золотого віку” до кінця Калі-юги, від плюса до мінуса. Тобто час – це універсальна форма ентропії буття, дисипації Духа в матерії. Але це не есхатологічний “кінець світу” в апокаліптичному розумінні. Вічність, – абсолютна, постійна і повна, – породжує хвилі часу та поглинає їх у циклічній закономірності від початкової повноти одкровення до вичерпання “іскри буття”, духовного ресурсу розвитку, коли Словом історичного еону сказано все, що передбачалося. Але при цьому “кінець часу” (омега) – це завжди “новий початок” (альфа) у спільній точці біфуркації. Для когнітарія існує лише одне пояснення бергсонівського “вічного становлення” – реалізація духовного зусилля “великого повернення”. Тобто, перебуваючи на шкалі спадної траєкторії циклу соціокультурної динаміки, когнітарій докладатиме зусиль, аби зі стану “плоду прогресуючого хаосу” еволюціонувати у примордіальний стан субстанційного діяча. Це пояснює принцип вибірковості фільтра свідомості когнітарія при розпаковуванні ним спресованих сенсів семантичного вакууму (чого не збагнув академік В. Налімов) для об'явлення через Слово-текст онтологічного сенсу нової якості буття, що відображає наростаючу глибину концентрації когнітивного ідеалу пізнання як Лику Істини у нормативному ідеалі абсолютного Добра, що веде до розширеного розуміння першопричин і витоків явищ дійсності та інтерпретації себе у структурі світу (ким я є і ким я маю бути). Примордіальний стан свідомості емансипує від часової дискретності невідворотності кінця через набуття “відчуття вічності”, і завдяки цьому знімається суперечність між буттям і небуттям та утверджується буття як факт розвитку культури.

Для ідеаційної культури усі ресурси розвитку нооекономіки – це когнітивно досягнутий досвід міри реалізації “великого повернення” буття Особистості звершеної екзистенції, де через символічну творчість Словообразу виявляється потенціал інтегральної реалізації у проявлених модулах усіх можливостей універсального Буття, які воно примордіально містить у своїй цілокупності як вищий сенс існуючого еона історії. Когнітивний сенс – це міра збагненої відповідності реалізованої діячості Творця і Творіння у Бутті.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Ми ставили перед собою завдання з'ясувати, яким чином нормативний ідеал можливості суспільного добробуту шляхом історичної акаузальної рекурентності аксіологічних основ культурної ментальності ініціює через систему світоглядних наративів патернальний континуум соціальних інституцій, які забезпечують узгоджену взаємодію суб'єктів господарювання у площині економічних відносин з метою ефективного (негентропійного) відтворення соціально-економічної системи тієї чи іншої нації-держави. У контексті цього завдання було поставлено і вирішено ще одну принципову проблему, яка, власне, і була метою дослідження: окреслити контури нормативного ідеалу нооекономіки ідеаційної культури. Аналіз цього прогнозованого явища потребував застосування футуросинергетичного підходу та холистичного методу: нооекономіка трактується як соціальна форма ідеаційного типу культури і ментальності у статусі домінуючої. Нормативний ідеал цього типу: а) мобілізує когнітивні ресурси в режимі інтенціонального мислення гонічної свідомості; б) активізує пасіонарні імпульси становлення нового меритократичного класу суспільства – когнітаріату; в) когнітарій інтелегібельно “виробляє” і поширює в інформаційному просторі символічного обміну особливий продукт – інтелектуально-інноваційне благо, споживною вартістю якого виступає онтологічна новизна – можливість актуалізації якісно вдосконалених модальностей буття; г) інституціонально зміниться середовище руху Слова як товару: ринковий обмін поступиться домінуючим становищем символічному обміну; д) інституціональна структура обміну, розподілу, привласнення і відтворення вартості і доходів у межах символічного обміну нооекономіки являтиме собою не ринкову дихотомію “попит – пропозиція”, а тріалектичну конфігурацію: організаційний патерн (когнітарій) → патерн-підсилювач (інтерпретатор) → гомеостатичний патерн (покупець і споживач Слова); е) інтелект когнітарія продукуватиме шляхом отекстовлення спресованих сенсів семантичного вакууму такі аксіологічні та онтологічно-екзистенціальні сенси, які через ідею “вічного становлення” наративуватимуть праксеологічні можливості “великого повернення”, що є суттю примордіальної свідомості субстанційного діяча.

Щодо перспектив подальших досліджень, то відкриваємо залишається питання фізичних та

метафізичних передумов становлення нооекономіки ідеаційної культури в Україні як біфуркаційному осередку в силу специфіки історичних обставин етногенезу та соціокультурної динаміки сучасної української нації як результуючої квінтесенції акаузальної рекурентності “минуле → теперішнє”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бергсон А. Творча еволюція / А. Бергсон. – К. : Вид-во Жупанського, 2010. – 318 с.
2. Бердяев Н. А. Смысл творчества: Опыт оправдания человека / Н. А. Бердяев. – М. : ООО “Издательство АСТ”; Х. : “Фолио”, 2004. – 678 с.
3. Булгаков С. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття / С. Булгаков; [за ред. В. Д. Базилевича]. – К. : Знання, 2006. – 903 с. – (Славетні постаті).
4. Гальчинський А. С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань / А. С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2013. – 470 с.
5. Гачев Г. Д. Ментальности народов мира / Г. Д. Гачев. – М. : Алгоритм, Эксмо, 2008. – 544 с.
6. Генон Р. Духовное владычество и мирская власть / Р. Генон. – М. : Беловодье, 2014. – 208 с.
7. Генон Р. Царство количества и знамения времени / Р. Генон; [пер. с фр. Т. Б. Любимова]. – М. : Беловодье, 2011. – 304 с.
8. Енаф М. Ціна істини: дар, гроші, філософія / М. Енаф. – К. : Дух і літера, 2019. – 512 с.
9. Зомбарт В. Собрание сочинений : в 3 т. Т. 2. Торгаши и герои: раздумья патриота. Евреи и экономика / В. Зомбарт; [пер. с нем.]. – СПб. : “Владимир Даль”, 2005. – 600 с.
10. Лэнгле А. Жизнь, наполненная смыслом. Логотерапия как средство оказания помощи в жизни / А. Лэнгле. – М. : Генезис, 2016. – 144 с.
11. Лосский Н. О. Условия абсолютного добра: Основы этики; Характер русского народа / Н. О. Лосский. – М. : Политиздат, 1991. – 368 с.
12. Мейсон П. Посткапитализм: путеводитель по нашему будущему / П. Мейсон. – М. : Ад Маргинем Пресс, 2016. – 416 с.
13. Налимов В. В. Спонтанность сознания. Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности / В. В. Налимов. – М. : Академический Проект; Парадигма, 2011. – 399 с.

14. Попович М. В. Філософія свободи / М. В. Попович. – Х. : Фолио, 2018. – 524 с.
15. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика / П. А. Сорокин. – М. : Астрель, 2006. – 1176 с.
16. Тоффлер Е. Нова парадигма влади. Знання, багатство, сила / Е. Тоффлер. – К. : Акта, 2003. – 560 с.

REFERENCES

1. Bergson, H. (2010), *Tvorcha evolutsija, Vyd-vo Zhupans'koho*, K., 318 s.
2. Berdjajev, N. (2004), *Smysl tvorcestva*, M. : ООО “Yzdatel'stvo AST”; Kh. : “Folyo”, 678 s.
3. Bulgakov, S. (2006), *Rozmysly. Tvorcha spadshchyna u konteksty stolit'ja*, Znannia, K., 903 s.
4. Gal'chynskij, A. (2013), *Politychna noekonomika: nachala onovlenoji paradyhmy ekonomichnyh znan'*, Lybid', K., 470 s.
5. Gachev, G. (2008), *Mental'nosti narodov mira*, Eksmo, M., 544 s.
6. Genon, R. (2012), *Duhovnoje vladychestvo I mirskaja vlast'*, Belovod'je, M., 208 s.
7. Genon, R. (2011), *Tsarstvo kolichestvai i znamenija vremeny*, Belovod'je, M., 304 s.
8. Enaf, M. (2019), *Tsina istyny: dar, hroshi, filosofija*, Duh I litera, K., 512 s.
9. Zombart, V. (2005), *Sobranije sochineniy v 3 t. T. 2. Torgashy I geroi: razdumja patriota. Evrei I ekonomika*, Vladimir Dal', SpB., 600 s.
10. Lengle, A. (2016), *Zhyzn', napolnennaja smyslom. Logoterapija kak sredstvo okazaniya pomoshchi v zhyzni*, Genezys, M., 144 s.
11. Losskij, N. (1991), *Uslovija absoljutnogo dobra: osnovy etiki; kharakter russkoho naroda*, Politizdat, M., 368 s.
12. Meyson, P. (2016), *Postkapitalizm : putevoditel po nashemu budushchemu*, Ad Marginem Press, M., 416 p.
13. Nalimov, V. (2011), *Spontannost' soznaniya*, Akademicheskij Proekt: Paradygma, M., 399 s.
14. Popovych, M. (2018), *Filosofija svobody*, Folyo, Kh., 524 s.
15. Sorokin, P. (2006), *Social'naya i kul'turnaya dynamika*, Izdatel'stvo Astrel', M., 1176 s.
16. Toffler, A. (2003), *Nova paradyhma vlady : znannya, bahatstvo, syla*, Akta, K., 560 s.

Стаття надійшла до редакції 01 лютого 2020 року